

ОЦІННА ІМПЛІКАТУРА МЕДІАМЕТАФОРИ (НА УКРАЇНОМОВНОМУ МЕДІАМАТЕРІАЛІ 2000–2022 РР.)

Ільченко О. А.

ВСТУП

Мова відображає суспільний розвиток народу та держави. У ній фіксуються всі переломні моменти життя соціуму. Перші два десятиліття ХХІ ст. характеризуються в Україні істотними змінами, які позначилися не лише на суспільному розвитку, а й на мові, зокрема на її лексико-семантичному рівні. Мова масмедіа є вербалізованим відображенням відповідних суспільних факторів – текстуалізованою реакцією на життя. Серед вербальних засобів відображення суспільного життя у мові масмедіа 2000–2022 рр. важливе місце посідають метафори.

Актуальність теми зумовлена наявністю у мові масмедіа метафор, які демонструють потенційні можливості мови, її креативність, зв'язок мови із громадським життям, а отже, потребують детального комплексного аналізу з позицій сучасної лінгвістичної інтерпретації досліджуваних одиниць.

Мета цієї роботи – визначити семантичні сфери, що породжують метафоричне значення у політичному й економічному дискурсі масмедіа 2000–2022 рр. Це дасть змогу виявити оцінну імплікатуру медіаметафори, відтворивши когнітивно-прагматичний шлях її створення.

Метафора в мові масмедіа була предметом активного дослідження багатьох лінгвістів: Х. Дацишин¹, Л. Дядечко², О. Ільченко³,

¹ Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08. «Журналістика». Львів, 2005. 26 с.

² Кудрявцева Л.О., Дядечко Л.П., Дорофєєва О.М., Філатенко І.О., Черненко Г.А. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 58–66.

³ Ільченко О.А. Метафоричні словосполучення в мові української преси ХХІ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Харків, 2012. 20 с.; Ільченко О. Аксиологічна маркованість сучасної масмедійної метафори. *Філологічний часопис: науковий журнал*. О. Зелінська (гол. ред). Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (13). С. 42–51. DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1>.

Л. Кудрявцевої⁴, І. Філатенко⁵, О. Чадюк⁶, О. Чудінова⁷ та ін. Метафора українських масмедіа 2000–2022 рр. в аспекті дослідження оцінної імплікатури предметом вивчення не була.

Для досягнення поставленої мети в цій розвідці використано відповідні методи дослідження – лінгвістичного опису, що ґрунтується на спостереженні над мовним матеріалом; аналіз та синтез, що застосовуються в описі медіаметафор; порівняльний, за допомогою якого визначаються основні теоретичні засади дослідження; метод контекстуально-семантичного аналізу, що дає змогу враховувати контекст для з'ясування нового метафоричного значення слова; метод контекстуального (дискурсивного) аналізу, спрямований на визначення функціонального навантаження медіаметафор.

1. Історія дослідження метафори та сучасні варіанти її трактування

Метафору досліджують уже тривалий час: Аристотель дав перше визначення метафори, чим започаткував серйозне вивчення механізму семантичних змін у мові. Метафора є результатом відносин між двома значеннями слова, яскравим прикладом динаміки у сфері лексичної семантики⁸.

Рівень сучасної науки про мову і мовлення переконує: вирішення проблеми вивчення метафори потребує комплексного підходу, що передбачає поєднання зусиль представників різних наук⁹. Метафору досліджують у філософії, логіці, психології, психоаналізі, літературознавстві, літературній критиці, риторичі, лінгвістичній

2019.169368; Pchenko O., Tkach P., Sinna L., Kadaner O., Overchuk O. Interpretation potential of mass media metaphor. *Amazonia Investiga*, 2021. 10 (42). P. 56-68. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.6>

⁴ Кудрявцева Л.О., Дядечко Л.П., Дорофєєва О.М., Філатенко І.О., Черненко Г.А. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 58–66.

⁵ Ibid.

⁶ Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. «Українська мова». Київ. 2005. 20 с.

⁷ Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2003. 248 с. URL: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/5980/1/mon00062.pdf>

⁸ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва: Наука, 1988. С. 11. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

⁹ Ibid. С. 108.

філософії, різних школах лінгвістики¹⁰. З'явилася навіть самостійна наукова дисципліна «метафорологія», заснована на філософських, логічних, психологічних і лінгвістичних міждисциплінарних зв'язках¹¹. Зважаючи на тривалість, «хоча й не систематичність»¹², дослідження метафори, існує відповідна періодизація формування метафорології – виділяють чотири періоди: античний, медієвальний, період Нового часу й сучасний (див. таблицю 1).

Трактуючи поняття «метафора», словникові статті сучасного періоду демонструють: метафору розуміють у вузькому й широкому сенсі. Метафора (гр. *metaphora* – перенесення) – це процес перенесення форми мовної одиниці або оформлення мовної категорії з одного об'єкта, явища, дії або ознаки на інший на основі певної подібності між цими об'єктами з метою характеристики або номінації¹³. У широкому сенсі термін «метафора» вживають на позначення переносного значення взагалі¹⁴.

Вивчення метафори авторка цієї праці здійснює з урахуванням двох її головних функцій: характеризуючої (естетичної, експресивної, оцінної) та номінативної (позначення понять, що не мають найменування)¹⁵. Когнітивісти (див. таблицю 1) переконують, що метафора виникає у зв'язку з глибинними особливостями людського мислення¹⁶. Вона виникає не тому, що потрібна, не тому, що без неї неможливо обійтися, а тому, що вона притаманна людському мисленню й мові. Дослідження в галузі психології доводять, що метафори швидше досягають уражених ділянок свідомості, ніж їх прямі логічні еквіваленти. Людина не сприймає явища у чистому вигляді, а наділяє

¹⁰ Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*: [сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва: Прогресс, 1990. С. 5.

¹¹ Кравець Л.В. Антропоморфна метафора в поезії ХХ ст. *Лінгвістика*. 2005. № 3. С. 214.

¹² Бикертон Д. Ведение в лингвистическую теорию метафоры. *Теория метафоры*: [сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва: Прогресс, 1990. С. 284.

¹³ Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова*: [енциклопедія]. / [Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М.П. та ін.]. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 350.

¹⁴ *Ibid.* С. 352.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Телия В.Н. (отв. ред.). *Метафора в языке и тексте*. Москва: Наука, 1988. С. 11.
URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

їх певними властивостями¹⁷. Це вже потім автори витягують із метафори «користь для своєї творчості»¹⁸. Лінгвісти додають: автор вдається до метафори, щоб позначити поняття, «які ще не стали надбанням словника і не моделюють реакцію громадськості»¹⁹, тобто мотивами для створення метафори може бути не лише гносеологічний пошук, а й бажання по-новому, оригінально представити, експресивно позначити відповідні поняття²⁰. Щодо функцій метафори у мові масмедіа можемо зробити висновок: метафора виконує експресивну, оцінну, номінативну функцію, забезпечує ефект новизни. Дослідники цілком правомірно відзначають і інші функції метафори, зокрема економію мовних засобів, інформативну, текстоутворюючу, яка полягає у здатності метафоричного вираження до продовження.

Таблиця 1

Періодизація формування метафорології

Період		Дослідники	Основні здобутки
1	2	3	4
I.	Античний	Аристотель, Квінтіліан, Цицерон	Вивчення метафори як риторичного прийому; отримання першого визначення: перенесення ознак у зв'язку з подібністю з одного предмета на інший
II.	Медієвальний (к. V – сер. XVII ст.)	Ф. Меланхтон, І. Севільський, Г. Хірбоск	Чітке й послідовне визначення «метафори-слова» з описом її об'єктивних меж; систематизація фігур і тропів; упорядкування термінології
III.	Нового часу (к. XVII ст. – к. XIX ст.)	Д. Гарглі, Дж. Локк, Дж. Мілль	Виявлення зв'язків між асоціативною природою мислення й творенням метафори; використання метафори в наукових і художніх текстах

¹⁷ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. С. 11. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>. С. 13.

¹⁸ Ibid. С. 12.

¹⁹ Єщенко Т. Метафора : від структурного аналізу до функціонально-когнітивного. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць / укл. А.П. Загнітко. Вип. 5. Донецьк : ДонНУ, 1999. С. 276.

²⁰ Ibid. С. 277.

Закінчення таблиці 1

1	2	3		4	
IV.	Сучасний (XX ст. – XXI ст.)	Аспекти вивчення	Структурний	Н. Арутюнова, Д. Бікертон, В. Гак, Т. Єщенко й ін.	Дослідження метафори у світлі теорії структурної семантики
Семантичний	Н. Арутюнова, В. Гак, Х. Дацишин, Л. Кравець, С. Талько, П. Рікер та ін.		Виділення семантичних типів метафори за вихідним значенням слова й новим		
Функціональний	Н. Арутюнова, Д. Бікертон, В. Гак, Т. Єщенко й ін.		Два напрями використання метафори в мовній системі: перший – метафора – це засіб номінації, другий – залежить від функціонального стилю, у якому вжито метафору		
Когнітивний	В. Гак, М. Джонсон, Т. Кіс, Н. Ковальська, Дж. Лакофф, Е. Маккормак, А. Попова й ін.		Виникнення метафори пов'язане з особливостями людського мислення: метафора – це один із способів організації пізнавальної діяльності		
Прагматичний	Т. Єщенко, Х. Дацишин, С. Левін та ін.		Аналіз механізмів, що пов'язують мову з контекстом її вживання, тобто застосування метафори визначається правилами користування мовою, а не семантичної структури		
Психолінгвістичний	Н. Арутюнова, П. Рікер та ін.		Доповнення семантичної теорії метафори аналізом сенсорного аспекту образу, асоціативного механізму		

2. Метафора та механізм її створення

Кожен реципієнт декодує метафору по-своєму. «Зрозуміти метафору – значить певною мірою уявно відстежити шлях її створення <...>»²¹. І тому необхідно визначити: 1) компоненти формування нового сенсу; 2) компоненти метафоричного значення; 3) структуру метафори; 4) механізм метафоричного перенесення.

1. Метафора – один із засобів породження нового значення. У цьому процесі беруть участь чотири компоненти: категорія об'єкта-1, властивості категорії об'єкта-1, категорія об'єкта-2, властивості категорії об'єкта-2²².

Метафора відшукує подібний елемент²³ двох порівнюваних об'єктів або виявляє асоціації, на яких вона ґрунтується²⁴. П. Рікер убачає принципову відмінність між подібністю й асоціацією. Ця розбіжність, як видається, полягає у протиставленні вербального невербальному. Варто погодитися: загальний компонент порівнюваних об'єктів – невербальні показники. П. Рікер під загальною складовою розуміє зорові, слухові та інші сенсорні образи. О. Тараненко називає такі ознаки подібності в метафорі:

1) за зовнішньою подібністю: формою, кольором, місцем розташування, звуками, особливостями руху (пересування), функціями, кількістю;

2) за подібністю фізіологічних і психологічних вражень від сприйняття різних об'єктів (суб'єктивність вища, ніж у процесі створення інших метафор) – синестетичні; переноси від конкретно-

²¹ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. 109 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

²² Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык: энциклопедия* / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 233.

²³ Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык: энциклопедия* / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 233; Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова: [енциклопедія]*. / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М.П. та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 351; Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. С. 111. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>; Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Київ, 2005. С. 5.

²⁴ Кравець Л.В. Антропоморфна метафора в поезії ХХ ст. *Лінгвістика*. 2005. № 3. С. 213–220; Рікер П. Живая метафора. *Теория метафоры* : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой ; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 435–455.

фізичного світу до недоступних для безпосередньо чуттєвого сприйняття сфер психологічного й соціального життя, абстрактних відношень, зокрема від простору до часу; переноси внаслідок актуалізації побічної, часто невиразної асоціативної ознаки, як-от емоційно-оцінного характеру, майже з повною деактуалізацією при цьому предметно-логічній основі вихідного значення;

3) подібність, що не існує в реальності (з урахуванням її суб'єктивних трансформувальних рівнів свідомості), а є лише бажаною для мовця, зокрема у сфері звертань, утворення власних назв²⁵.

Таким чином, джерелом нового значення метафори є порівняння. Завдання реципієнта полягає в тому, щоби через призму власного досвіду, знання «пропустити» чуже порівняння й прийти до того ж самого висновку, що й автор метафори²⁶.

2. Метафоричне значення визначає принцип пропорції²⁷. Взаємодія двох різних класів денотатів (або одного, якщо йдеться про метафору в широкому значенні, тоді поняття «метафора» включає метонімію як засіб продукування переносного значення) спричиняє семантичну двоплановість метафори (передусім «живої»)²⁸. Ця характерна риса метафори ускладнює її трактування й обмежує вживання у деяких функціональних стилях. Характеристика одного з денотатів (один із трьох компонентів метафоричного значення – 1) категорія денотату-1; 2) категорія денотату-2; 3) характеристика денотату, названого у метафорі) може бути національним компонентом свідомості носіїв мови, тобто належати фонду їх загальних уявлень про відповідну категорію

²⁵ Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова* : енциклопедія. / редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М.П. та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 351.

²⁶ Телія В.Н. (отв. ред.). *Метафора в языкe и текстe*. Москва : Наука, 1988. С. 109. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

²⁷ Арутюнова Н.Д. *Метафора. Русский язык* : энциклопедия / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 234; Рикер П. Живая метафора. *Теория метафоры* : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 435–455.

²⁸ Арутюнова Н.Д. *Метафора. Русский язык* : энциклопедия / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 234; Телія В.Н. (отв. ред.). *Метафора в языкe и текстe*. Москва : Наука, 1988. 109 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

об'єктів, включаючи міфологічні, культурні й емоційно-оцінні конотації²⁹.

3. Структуру метафори визначає два компоненти:

1) метафоричне значення – властивість актуального суб'єкта;

2) образ допоміжного суб'єкта метафори³⁰.

4. Метафоричне перенесення, як правило, унаочнює тричленна структура, див. схему 1.

Вихідне слово → Проміжне поняття ← Результативне слово

Схема 1. Структура метафоричного переносу

Джерело: Теля В.Н. (отв. ред.). *Метафора в языке и тексте*. Москва : Наука, 1988. С. 14.

Семантичну модель формування у лексемі переносного значення, що викликає виникнення метафоричного лексико-семантичного варіанта, тобто метафори, називають метафоризацією³¹.

Дослідники відзначають, що «у метафоризації не варто <...> шукати загальних схем, що властиві словниковим визначенням двох слів», оскільки метафора зароджується на основі розмитих понять, що ними оперує людське пізнання³². Існує і протилежна думка щодо значення метафори: «<...> Метафори означають тільки те (або не більше того), що означають слова-компоненти, взяті у своєму буквальному значенні»³³. Тож когнітивним механізмом творення й трактування метафори не завжди збігається, що породжує дифузність значень у цілому, в оцінній інтерпретації зокрема.

²⁹ Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык* : энциклопедия / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 234; Кравець Л.В. Антропоморфна метафора в поезії ХХ ст. *Лінгвістика*. 2005. № 3. С. 213.

³⁰ Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык* : энциклопедия / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 234.

³¹ Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. «Українська мова». Київ. 2005. С. 5.

³² Теля В.Н. (отв. ред.). *Метафора в языке и тексте*. Москва : Наука, 1988. С. 15. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

³³ Дэвидсон Д. Что означают метафоры. *Теория метафоры* : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой ; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 173.

3. Типи метафоричних переносів

Метафора відображає відношення між двома значеннями слова. Типи метафоричних переносів визначають за вихідним і новим значенням слова. У процесі вивчення видів метафори варто розмежовувати переноси загальних семантичних категорій і переноси окремих слів. Переноси відображаються в етимології слова, у багатозначності слова, у фразеологічних сполученнях і в слововживаннях³⁴.

Метафоричні переноси в мові реалізуються за певними закономірностями. Основні узагальнені типи переносів були визначені в античні часи: Аристотель метафорою називав «перенесення незвичного імені або з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією»³⁵; Квінтіліан виділяв чотири роди метафори: від живого до неживого, від неживого до живого, у межах живого й у межах неживого³⁶. У сучасних дослідженнях ці типи доповнюються, деталізуються. С. Ульман вирізняє такі типи метафоризації: а) антропоморфічні метафори – переноси від людини й на людину; б) зооморфічні; в) переноси від конкретного до абстрактного; г) синестетичні; д) активна метафоризація лексики тієї сфери життя, яка в певний період привертає особливу увагу суспільства³⁷; Дж. Лакофф і М. Джонсон вирізняють орієнтаційні метафори: «вгору – вниз», «всередині – ззовні», «передній бік – задній бік», «глибокий – мілкий», «центральний – периферійний»³⁸. Інші дослідники виокремлюють метафори географічні, метеорологічні, біоморфні (антропоморфні, зооморфні, ботанічні), технічні, соціоморфні (наприклад, використання в переносному значенні термінів спорідненості) та ін.³⁹.

Переноси не є одновекторними, але все-таки в певному напрямі вони відбуваються частіше, ніж у іншому⁴⁰. О. Тараненко відзначає,

³⁴ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. С. 17. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

³⁵ Аристотель. Поэтика. Риторика. Санкт-Петербург : Азбука, 2000. С. 54.

³⁶ Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова* : енциклопедія. / редкол. : Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М. . та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 351.

³⁷ Ibid.

³⁸ Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. *Теория метафоры* : сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 387–415.

³⁹ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. С. 17. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

⁴⁰ Ibid. С. 18.

що в наш час активною є метафоризація лексики спорту, космосу, інформатики, медицини; показовою є історія «військової» метафори, яка то бурхливо розвивається, то, навпаки, не використовується; останнім часом активізувалася «комп'ютерна» метафора⁴¹.

Науковці визначають низку закономірностей метафоризації значення слова: фізична ознака предмета переноситься на людину, спонукаючи позначення психічних особливостей особистості; атрибут предмета перетворюється на атрибут абстрактного поняття; ознака або дія особи стосується предметів, явищ природи, абстрактних понять (принцип антропоморфізму); ознаки природи переносяться на людину⁴². Процеси метафоризації неоднаково протікають у різних типах дискурсу. Дослідники поезії ХХ ст., наприклад, відзначають такі напрями переносів: *предмет* → *предмет*, *предмет* → *людина*, *предмет* → *фізичний світ*, *предмет* → *психічний світ*, *предмет* → *абстрактні поняття*, *тварина* → *людина*, *людина* → *предмет*, *людина* → *людина*, *міфічні істоти* → *людина*, *фізичний світ* → *психічний світ*⁴³. За свідченням відомих мовознавців, метафоричні переноси, як правило, відбуваються в напрямі від конкретного до абстрактного⁴⁴.

Дослідники метафори зазначають, що в цьому постійному перенесенні понять із однієї сфери в іншу виявляється не лише гнучкість людського розуму, це є необхідністю для самого розуміння дійсності⁴⁵.

Інтерпретація метафори полягає у виявленні загальних моментів у порівнянні предметів – акту метафоризації. Цей акт виражається в перенесенні певної ознаки одного предмета, явища, людини на інше

⁴¹ Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова: [енциклопедія]*. / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М.П. та ін. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 351–352.

⁴² Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык: энциклопедия* / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва: Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 235.

⁴³ Кравець Л.В. Антропоморфна метафора в поезії ХХ ст. *Лінгвістика*. 2005. № 3. С. 213–220.

⁴⁴ Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык: энциклопедия* / под ред. Ю.Н. Караулова. Москва: Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 236–238; Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва: Наука, 1988. 176 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

⁴⁵ Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва: Наука, 1988. С. 13. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>

за умови наявності спільної характеристики. Необхідною умовою розуміння метафори є врахування адресантом чинника адресата.

4. Медіаметафора в політичному дискурсі

Мова масмедіа синхронно відображає політичну ситуацію в державі, що постійно змінюється. Політичний медіадискурс трансформує дію відповідних політичних процесів, що знаменують 2000–2022 рр. в Україні. Для оцінки та характеристики цих процесів політичний дискурс активно піддає метафоризації медичну, військову, культурну, дорожньо-транспортну, спортивну лексику.

Медичну галузь у політичному медіадискурсі представляють слова, що вказують на хвороби, наукові досягнення у царині медицини, назви ліків. Часте вживання слова *синдром* обмежується позначенням певної групи населення (*Психологам відомий так званий «синдром іммігранта»*. Людина, яка приїхала до іншої країни, на певному етапі часто починає відчувати приреченість, самотність, загубленість, відчуття безперспективності або краху життя... (<https://www.pravda.com.ua/columns>, 28.01.2013); *Афганський синдром* постмайданної України (<https://www.pravda.com.ua/columns>, 15.02.2019)) або регіону (*Луганський синдром* по-донецьки (газета «Без цензури», № 30, 2007); *Сьогодні синдром «загаченої води» знову актуальний. Експерти аналізують застій у суспільстві, шукають причини. Чи існують паралелі між сучасним станом України та яскравим зразком застоїності – часами правління Леоніда Брежнєва?* (<https://www.radiosvoboda.org>, 13.06.2011)). Назви хвороб і саме слово *хвороба* таких обмежень, як *синдром*, зазвичай, не має, наприклад, *мігрень* – це хвороба всієї держави (*головний біль державного масштабу*): *«Мігрень» нечистих рук. Президент повідав, як боротися «з головним болем державного масштабу»* (газета «Закон і бізнес», № 18, 2010). Рішення-компроміси метафорично номінують відповідним різновидом ліків: *«Заспокійливе» для електорату – зарплати і пенсії вимушено підвищать* (<http://www.economics.unian.net>, 26.05.2011). Різкі, рішучі, суттєві зміни характеризуються за допомогою вжитих слів із переносним значенням, узятих із галузі хірургії: *Вона [Конституція України – О.І.] відсвяткувала свій 16-й день народження, хоча й прооперована. Оперативні втручання були здійснені 2004 р., коли Президентом обрали В. Ющенка* (т/к «1+1», «ТСН тиждень», 01.07.2012); *Я вважаю, що журналісти дуже добре, як анатоми,*

знають усю патанатомію української держави і влади в ній. Вона є жахлива. Якщо журналісти зможуть, ставши політиками, провести серйозні «хірургічні втручання», я вважаю, що це дуже добре (<https://www.radiosvoboda.org>, 03.08.2012). Терміни галузі медицини, що представляють царину онкології, підкреслюють гостроту питання та його нерозв'язність, оскільки суспільно-політичні реалії, запропоновані в політичному дискурсі масмедіа, запозичують ознаки складної хвороби, а з появою метастаз – невиліковної: *А під усім цим «тхнуть» погано приховані гроші, отримані від замовників чергової партійної пухлини на тілі хворого суспільства* (газета «Комуніст», № 49, 2005). На невиліковність, тобто на неможливість усунути негативну ознаку або прищепити певну позитивну характеристику, вказує медичне поняття *вроджені вади: Вроджені вади сумління* (т/к «Інтер», «Подробиці тижня», 21.10.2007). Таким чином, «медична» лексика, метафоризуючись, набуває пейоративного забарвлення і вказує на бажання усунути явище, на позначення якого вжито медіаметафору.

У сучасній масмедійній мові метафоризуються слова, що репрезентують військову справу. *Війна* набуває вторинного значення 'боротьба', 'недоброзичливе, вороже ставлення' тощо: *Війна форматів* (заголовок). *Президент наказав ВР* [Верховній Раді – О.І.] *не розпуститися* (газета «Закон і бізнес», № 9, 2008); *бій* – 'протистояння двох сторін': *Вони* [кандидати в президенти П. Порошенко і В. Зеленський – О.І.] *одразу кинулися в бій* (т/к «1+1», «ТСН тиждень», 07.04.2019). У медіамові серед слів військової тематики помічаємо й слово *окоп*, що вживається для вираження значення 'неактивності', 'пасиву' (*Олігархи готові все зробити, аби національна демократія ще довго «сиділа в окопах»* (газета «Народна газета», № 20, 2000)); *мінне поле* – 'небезпеки' (*Україна на мінному полі* (газета «Комуніст», № 65, 2005)) і т. под. З 2014 р. помічаємо різке зниження продуктивності метафоризації «військової» лексики, натомість ця лексика почала активно використовуватися у прямому значенні, пор.: *Війна на сході: 14 обстрілів, 1 боєць ООС загинув, 2 окупантів знищено* (<https://www.pravda.com.ua/news>, 13.04.2019); *Олександр Лукашенко висловився про загрозу російського вторгнення в Україну. Він сказав, що не хоче війни, але вона напевне буде у двох випадках – у разі агресії в бік Білорусі чи Росії* (<https://www.bbc.com/ukrainian/news>, 28.01.2022); *Нагадаємо, Велика Британія заявила, що запровадить санкції проти компаній і людей,*

які мають найближчі зв'язки з Кремлем, якщо Росія вживатиме **військові дії** проти України ([https://www.pravda.com.ua/news, 31.01.2022](https://www.pravda.com.ua/news/31.01.2022)).

Політичний медіадискурс має запозичення з культурного континууму, який формують назви різних типів видовищ, слова, що позначають акторів та глядачів, відповідні приміщення, театральні реквізити, художні твори та їх елементи, а також слова, пов'язані з театром ляльок, цирком⁴⁶. Дібраний медіаматеріал демонструє функціонування такої «культурної» лексики як: *арія* – виявляє іронічне ставлення до виступу одного політика, який не має (на цей момент) *однотумців* (*Арія Президента* (газета «Закон і бізнес», № 4, 2008)); *театральна завіса*, *ширма* вказують на викриття «за кулуарної» політики (*Сергій Швець відгортає театральну завісу* (т/к «1+1», «ТСН тиждень», 07.04.2019); *За ширмою шоу з назвою «Аналізи» залишилися чимало інших вимог, які висунув Зеленський до чинного Президента і сформулював державні плани* (т/к «1+1», «ТСН тиждень», 07.04.2019)); *театр абсурду* – це українська політика (*Якщо ти Злий, то тобі можна? або Театр абсурду в Одесі* (<https://www.pravda.com.ua/columns>, 29.01.2019)); *лялька*р – той, хто «володіє» Україною, а *театр*, можемо припустити, – це вся Україна (*Коаліція фіктивних лялькарів*. <...> *Намітився ситуаційний союз Віктора Ющенка і Віктора Януковича* <...> (газета «Коментарі», № 24, 2009)); *ляльковий театр* – це Україна на чолі з президентом чи іншою впливовою особою, яку номінують, відповідно, *ляльководом* (*Світ що далі, то більше нагадує ляльковий театр. Десь у темряві тасмничий ляльковод час від часу смикає лише йому відомі ниточки. Коли йому набридає та чи інша лялька, він бере нову* (газета «Персонал плюс», № 45, 2007)); *сценарій* – 'розвиток подій' (*Усі ці події відбувалися за однаковим сценарієм* (<https://www.pravda.com.ua/articles>, 12.09.2017)); *Поспілкувавшись із багатьма українськими чиновниками із силового блоку, включаючи кількох членів РНБО, можемо сказати, що українське керівництво розглядає щонайменше три ймовірних сценарії російської агресії* (<https://www.pravda.com.ua/columns>, 29.01.2022)); *гастролі* – 'виїзні зустрічі з громадянами' (*«Гастролі» Порошенка. 10 історій про піар, які можуть зацікавити правоохоронців*

⁴⁶ Андрейченко О.І. Метафора театру в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. № 11. 2011. Вип. 17. Т. 1. С. 9–14.

([https:// www.pravda.com.ua/articles](https://www.pravda.com.ua/articles), 12.09.2017)); *квартет* позначає чотирьох учасників політичної події, а *тріо*, відповідно, трьох фігурантів, *музика* – ‘супровід суспільно-політичної події’ (**Помаранчевий квартет – музика української революції** (газета «Самостійна Україна», Ч. 50–51, 2004); **«Нормандське тріо»**, яке не стало **квартетом** через небажання Росії долучатися до переговорного процесу, скаже пізніше глава української дипломатії журналістам (<https://www.radiosvoboda.org/a>, 16.11.2021)). «Культурна» медіаметафора вказує на викриття дійсного стану справ у політиці, внутрішньо-українській і закордонній.

Медіамова наділяє переносним значенням дорожньо-транспортну лексику. Шляхом асоціації суспільно-політичних явищ із механізмом, технікою, транспортом журналісти досягають іронічного звучання тексту, в якому висловлюють зневажливе ставлення до описуваної події⁴⁷. Ідеться зокрема про такі слова чи словосполучення, як: *дорога* – ‘шлях розвитку’ (**Помаранчева дорога України** (газета «Молодь України», № 1, 2008)) або *дорожня карта* – ‘чіткий план дій’, тобто стратегія вирішення певної проблеми (<...> **Дорожня карта, яка має усунути торгівельно-економічні проблеми** (т/к «1+1», «ТСН тиждень», 08.12.2013)); *літак*, що іде в піке, вказує на різке зниження продуктивності праці, можливий крах (**Коаліційний «літак» йде у піке. Схоже, що в Президента Віктора Ющенка незабаром знову можуть викинути підстави для розпуску Верховної Ради** (газета «Демократична Україна», № 24, 2009)); *машина*, що асоціює державу з багатьма взаємопов’язаними механізмами (**Політичні механізми державної машини** (газета «Закон і бізнес», № 27, 2001); *колія*, що в медіамові проходить шлях від прямого значення до символічного (**Колія в народ. Голова секретаріату Президента з’їздила на Хмельниччину електропоїздом. Там Віра Іванівна агітувала за Конституцію Ющенка** (газета «Україна молода», № 170, 2009)). Ця лексика покликана анонсувати про зміни, продемонструвати динамізм розвитку й чіткого пейоративного або меліоративного значення, як видається, не репрезентує.

⁴⁷ Андрейченко О.І. Структура метафоричної моделі «політика – це артефакт» у сучасному політичному дискурсі. *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках*: материалы V Международной конференции (Днепропетровск, ДНУ имени Олеся Гончара, 7–8 апреля 2011 г.) / составитель Т.С. Пристайко. Днепропетровськ: Нова ідеологія, 2011. С. 12.

Продуктивність метафоричних запозичень зі спортивної сфери унаочнюють, зокрема, такі вербальні одиниці: *гра в одну лузу* – ‘прорахунок у стратегії’ (# Уряд Гройсмана: **Гра в одну лузу. Як Порошенко програв Кабмін. Є такий вид більярду – снукер. Це, мабуть, найскладніший та найбільш вишуканий тип гри на більярді і водночас – досконала метафора чинного українського уряду** (<https://www.pravda.com.ua/articles,> 05.12.2018)); *марафон, перегони* – ‘змагання’ (**Спікерський марафон виграла «Єдина Україна»** (газета «Молодь України», № 65, 2002); **Американський лідер висловився про Емі Клобушар, яка під час снігопаду оголосила про свою участь у президентських перегонах** (<https://ua.korrespondent.net/world,> 11.02.2019)); *гра в одній команді в хокей* – ‘партнерство’ (**Лукашенко додав, що також грає в одній команді з Путіним в хокей** (<https://www.pravda.com.ua/news,> 05.01.2021)) і т. под. Метафоризується і саме поняття «спорт» – **«Війна це командний вид спорту. Наодинці борються лише Рембо та тільки на телеекрані. Мені потрібні ці навички. Так, я витрачаю свій час, гроші. Боюся вам сказати, у яку суму мені обійшлося екіпірування... вистачило б на дорожню іномарку. Але це гарантія нашого майбутнього життя та свободи», – впевнений Печалов** (<https://ua.korrespondent.net/ukraine,> 31.01.2022). Тож зметафоризована «спортивна» лексика демонструє динамізм розвитку політичних подій, активну політичну діяльність.

Лексеми, що представляють зокрема названі царини метафоричного запозичення, набувають нових переносних, контекстуально залежних (оказіональних) значень. Такі політичні медіаметафори не залишаються поза увагою реципієнтів, оскільки вони інформаційно сміливі та водночас яскраві, експресивні, але при цьому здатні репрезентувати відповідну оцінку характеристику імпліцитно.

5. Медіаметафора в економічному дискурсі

Аналіз економічного медіадискурсу показав, що його мовний фонд збагачує спеціальна лексика різних галузей, яку в медіамові «використовують у двох основних аспектах: у прямому значенні та в переносному»⁴⁸. Переносне вживання лексем підпорядковане меті та завданням стилю масмедіа. «<...> Використання термінів у переносному значенні, на думку Г. Солганика, є одним із головних

⁴⁸ Солганик Г.Я. Лексика газеты (функциональный аспект): [учебное пособие для вузов по спец. «Журналистика»]. Москва : Высш. школа, 1981. С. 72.

та постійних джерел поповнення газетної лексики, вироблення власного газетного лексичного фонду»⁴⁹. Переносне значення слів представляють зокрема метафори, функції яких полягають у тому, щоб «оживити» мову масмедіа, надати їй експресивності, образності, а це гармонійно поєднується з функцією соціальної оцінки⁵⁰. Крім того, набуто словом експресивне забарвлення є засобом залучення читачької й глядацької аудиторії. Процесу метафоризації найчастіше піддаються слова природної, побутової, медичної, військової, культурної галузей.

З історичного погляду роль термінів галузі математики, фізики, астрономії та інших наук у розвитку словникового складу літературної мови важлива, але дослідження Г. Солганика⁵¹ щодо мови преси демонструє: названі точні та природничі науки не мають глибокого впливу на поповнення лексики преси, вони поступаються медичній, культурній, спортивній, військовій термінології. Зазначений дослідник припускає, що точні та природничі науки виконали свою історичну місію, надавши мові преси велику кількість метафорично переосмислених газетних слів⁵². Вивчення метафор економічного медіадискурсу 2000–2022 років формує, очевидно, нову хвилю метафоризації термінів природничих наук. Економічний медіадискурс користується, зокрема, такими словами цієї галузі – *клімат*, що є невід’ємною складовою частиною «метеорологічної» лексики»⁵³ («*Ми будемо стояти пліч-о-пліч з Україною, поки вона бореться з російською агресією, зміцнює верховенство права, створює здоровий **інвестиційний клімат**, реформує оборонний сектор, бореться з дезінформацією і вживає необхідних заходів для забезпечення остаточної перемоги тих, хто стоїть на боці справедливості і гідності*», – *їдеться в заяві* (<https://ua.korrespondent.net/world>, 07.12.2019); *буря, вітер, шторм*, смислове розрізнення у вживанні яких полягає у вираженні потужності події, для позначення якої застосовано те чи те слово⁵⁴ (*Фінансова буря. Саміт чотирьох зайнявся ліквідацією заокеанської стихії* (газета «Закон і бізнес», № 41, 2008); *І скоріше за все безуспішно тривала б ще довше, якби не подув **вітер великих***

⁴⁹ Солганик Г.Я. Лексика газеты (функциональный аспект) : учебное пособие для вузов по спец. «Журналистика». Москва : Высш. школа, 1981. С. 73.

⁵⁰ Ibid. С. 73–74.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid. С. 86.

⁵³ Ibid. С. 88.

⁵⁴ Ibid.

*політичних змін. Неочікувано для фінансового ринку Окружний адмінсуд виніс своє рішення якраз перед фінальним раундом президентських виборів <...> (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 29.05.2019); Політична «спека» під куполом обіцяє **бюджетний «иторм»** (газета «Закон і бізнес», № 27, 2008); **Чи накриє Україну інвестиційний иторм у 2019 році** (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 13.03.2019)); **трясовина** – в метафоричному значенні користується образністю природи (**В олігархічній трясовині** (газета «Закон і бізнес», № 38, 2008)); **проваля** (*Саме через це ми чули, починаючи з травня 2015 року, і продовжуємо чути розрізнені, не надто обґрунтовані заяви високопосадовців про закінчення кризи і досягнення dna економічного проваля*) (<https://www.epravda.com.ua/publications>, 03.11.2015)); **водойма, крига** (*На олігархічній водоймі почала **тріщати крига**. Олігархи вслід за Януковичем шаленими темпами переводять більшість своїх капіталів за кордон*) (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 11.11.2016)). «Природні» метафори у медіамові можуть втрачати оцінний «лоск». Намічається тенденція: що новіше слово у мові й у медіамові, то вища його образність у процесі метафоризації, оскільки простежується тісний зв'язок вихідного значення з результативним. Головна особливість використання цієї лексики – серійний характер її метафоризації: піддаються метафоризації цілі тематичні групи, набуваючи однорідного експресивно-оцінного значення. Індивідуальні метафоричні вживання доповнюють уже існуючі групи.*

Метафоризація «побутової» лексики – поширене явище у мові масмедіа, оскільки метафори, що базуються на цій лексиці, зрозумілі широкій аудиторії: **капкан** – <...> *Країна перебуває у стані «**дефляційного капкану**» – економічного явища, характерного тим, що в умовах падіння попиту на товари та послуги підприємства – виробники вимушені скорочувати обсяги виробництва і ціни реалізації* (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 24.06.2009); **мішок** – *Був такий собі «**чорний мішок**», а тепер ви бачите кожную копійку* (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 21.04.2017); **пральня** – *Як банки Європи стали частиною «**великої пральні**» для брудних грошей з Росії* (<https://www.epravda.com.ua/publications>, 11.03.2019)). «Побутова» метафора в економічному медіадискурсі має високий рівень негативного оцінного значення. Цю оцінну спрямованість використання «побутової» лексики у медіамові можемо пояснити загальним зниженням цього розряду лексики.

Потужний і глибокий вплив на медіамову має «медична» лексика. Як і в політичному дискурсі, в економічному – цей лексичний розряд має негативну оцінну спеціалізацію. У переносному значенні зазвичай використовують слова: *ліки* – **Ліки від хабарництва** (газета «Галицькі контакти», № 16, 2001); *хвора* – <...> **Хвора економіка** завдає шкоди їх володінням (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 11.11.2016) або **Хвора економіка** (<https://nedelya.info/uk/news/>, 27.03.2020); *серце* – **Як зупинити серце корупції**. Уряд уже напрацював низку напрямків роботи з подолання корупції в Україні (газета «Урядовий кур'єр», № 16, 2008); *анатомія* – **Анатомія хабара** (газета «Демократична Україна», № 21, 2009); *заспокійливе* – **«Заспокійливе» для електорату** – зарплати і пенсії вимушено підвищать (<http://www.economics.unian.net>, 26.05.2011). Оптимістичний настрій, можливо, з іронією, транслюють медіаметафори: *оздоровлення* – **Шляхом оздоровлення економіки** (газета «Закон і бізнес», № 15, 2000); *одужання* – **Економічне одужання чи друга хвиля кризи?** (газета «Демократична Україна», № 9, 2010). Ці лексеми відрізняються більшою образністю, ніж попередній блок прикладів «медичних» медіаметафор. Намічається тенденція: що більш несподіване вживання слова в економічному медіадискурсі, тим воно відзначається яскравішою образністю. «Медична» медіаметафора з 2019 року значно знизила рівень своєї активності: ця лексика все частіше вживається в прямому значенні й пов'язується або з коронавірусом, наприклад: *На початку листопада міністр охорони здоров'я Данії, яка є найбільшим у світі виробником норкових шкур (частка ринку 25 % або 730 млн дол), заявив: майже 400 данців у регіоні, де є багато норкових ферм, були заражені штамом вірусу, що походить від норок* (<https://www.epravda.com.ua/publications>, 10.11.2020); *Зараз авіапасажирів з усіх країн, які слідуєть до Туреччини, повинні пройти за свій рахунок ПЛР-тест на коронавірус. З моменту здачі аналізу до моменту вильоту літака повинні пройти не більше 72 годин. Тест повинен показати негативний результат. Це свідчить, що людина не хвора* (<https://www.epravda.com.ua/news>, 29.04.2021), або з медичною реформою в Україні, пор.: **Медична реформа, що розпочалась у 2017 році, вже набрала серйозних обертів та, за підсумками 2020 року, можна констатувати, що вже багато змінила в приміщеннях, а головне, в головах багатьох управлінців**

медичної сфери (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 23.12.2020); Директор «Фрезеніус медикал кер Україна» Роман Шурдук: *Доступний діаліз, медична реформа та лібералізація економіки* (<https://www.epravda.com.ua/publications>, 27.12.2021).

Процес метафоризації лексики військової галузі в економічному медіадискурсі демонструє стандартизацію вживання слова *війна*, тобто його детермінологізацію. Як стандартні засоби використовують такі медіаметафори: *горілчані війни* (*Напередодні горілчаної війни* (газета «Дзеркало тижня», № 25, 2003)); *війна тарифів* (*Попит на бренди LVMH в останні роки стабільний, чого не можна сказати про продукцію Tiffany – в першому кварталі нинішнього року глобальний прибуток компанії знизився на 3 %, а «війна тарифів» між США та Китаєм може вдарити по позиціях компанії ще сильніше* (<https://www.epravda.com.ua/news>, 25.11.2019)); *газова війна* (*Газова війна завершилася реформою для усіх, крім України* (газета «Коментарі», № 1, 2009)); *цінові війни* (*Цінові війни вицухають. Стартують сервісні* (газета «Галицькі контакти», № 12, 2003)). Спостерігаємо поширення в економічному медіадискурсі таких військових зметафоризованих термінів: *атака* – *Простір для антиінфляційної атаки* (газета «Урядовий кур'єр», № 32, 2008); *боротьба* – *Боротьба з тіннію* [Тінговою економікою – О.І.] (газета «Коментарі», № 1, 2009); *фронт* – *На «ядерному фронті» без змін. У Нью-Йорку завершилася оглядова конференція держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї* (газета «Демократична Україна, № 19, 2010). Тож «військова» медіаметафорика демонструє протистояння двох протилежно налаштованих сторін або економічний простір, що стає «полем» для розгортання конфлікту.

У мовному арсеналі сучасних україномовних масмедіа важливе значення мають слова, що використовуються в переносному значенні, пов'язані з позначенням понять із галузі літератури, театру, музики, цирку й т. д. – культурною цариною. «Спеціалізація досліджуваної лексичної групи полягає в тому, що слова цього розряду виконують функцію викриття фальші, лицемірства ідеологічного суперника»⁵⁵. Специфіка слів культурної сфери в медіамові зумовила напрям експресивно оцінних характеристик, що їх надають метафори з відповідними словами. Більшість слів економічного

⁵⁵ Солганик Г.Я. Лексика газеты (функциональный аспект) : учебное пособие для вузов по спец. «Журналистика». Москва : Высш. школа, 1981. С. 80.

медіадискурсу, які запозичені з галузі літератури, мистецтва, мають негативне забарвлення, що пов'язано з імплікатурною оцінністю, з особливостями віддзеркалення предметів і явищ реального світу цих лексем. Отже, відбувається актуалізація закладеної в лексичі оцінності, наприклад: **Гримаси державного боргу**. Колективна «відповідальність» спричинила небачене зростання державних боргових зобов'язань (газета «Закон і бізнес», № 3, 2000); **Податковий «артистизм»**. Декларування – 2009. Естрадным зіркам не до жиру? (газета «Урядовий кур'єр», № 124, 2010); **Карабас і електричне шоу в країні дурнів** (<https://www.epravda.com.ua/columns>, 05.01.2021). Процесу метафоризації в економічному медіадискурсі підлягають номени культурно-історичних епох, це, як правило, *ренесанс*, що вживається в значенні 'відродження': **Вугільний ренесанс**. Ціни на газ, які диктує Європі Газпром, простимулюють зростання світової вугільної промисловості та реанімують українське вугледобування (газета «Контакти», № 5, 2006); **Економічний ренесанс не за горами? У третьому-четвертому кварталах, запевняють вітчизняні аналітики, Україна матиме погані умови для того, аби розпочати вихід із кризи й при цьому зберегти політичну й соціальну стабільність** (газета «Демократична Україна», № 30, 2009); **2021 рік можна сміливо назвати роком початку ренесансу ядерної енергетики в усьому світі. У переважній більшості провідних світових столиць зрозуміли, що найближчими роками одним з основних джерел зростання світової економіки та її декарбонізації стане атомна енергетика** (<https://www.epravda.com.ua/publications>, 08.12.2021) й ін. Розширено-переносному осмисленню підлягають слова з галузі музики, що є асоціативно взаємопов'язаними (*У голосі депутатів – «металеві» нотки*. Верховна Рада хоче покласти край зловживанням і злочинам на ринку металобрухту (газета «Народна газета», № 24, 2000); **«Партитура» для фінансів** (газета «Закон і бізнес», № 6, 2010)); із галузі літератури (*Юлія Костерна: Змінилася «легенда» знижок: традиційні різдвяні цього року називалися антикризовими* (газета «Коментарі», № 1, 2009); **Фінансова загадка з кількома невідомим**. Ухвалення державного кошторису знову затягується (газета «Демократична Україна», № 15, 2010); **«М'ясна загадка» українських сосисок** (газета «Урядовий кур'єр», № 85, 2010); *За інших умов нас чекає «тепла ванна» і, з високою ймовірністю, значні фінансові проблеми, коли казка дешевих*

грошей від творців кількісного пом'якшення знову закінчиться ([https:// www.epravda.com.ua/columns](https://www.epravda.com.ua/columns), 03.03.2021)) й ін.

Сучасний розвиток мовного оформлення економічного медіадискурсу визначають метафоричні типи переносів із різних тематичних розрядів спеціальної лексики. Це зумовлено екстралінгвістичними факторами. Для медіамови важливим двигуном такої мовної діяльності є соціальна оцінність, яка виявляє її характер, особливості, риси. Дія принципу соціальної оцінки та експресивності визначає відбір (у якісних і кількісних характеристиках) лексичних розрядів, тобто визначає лексичну систему економічного медіадискурсу.

ВИСНОВКИ

Мова – живий організм, що розвивається разом зі своїми носіями. Це – своєрідна чутлива матерія, що відображає суспільні, політичні, економічні зміни у житті народу. Аналізуючи зміни у мові, насамперед звертаємося до медіамови, яка є транслятором науково-популярних знань для громадськості, оскільки масмедіа є засобом прискорення у процесі засвоєння термінології, апробації експресивних та оціночних засобів мови (мовлення).

Характерною рисою медіамови є метафора, що ґрунтується на порівнянні двох об'єктів або категорій об'єктів. Визначення порівнюваних об'єктів та прояв їх загальної характеристики є необхідною умовою розуміння медіаметафори. І тому потрібно подумки відновити механізм створення метафори: встановити компоненти породження нового смислу; виявити компоненти метафоричного значення; з'ясувати структуру метафоричного перенесення та визначити його механізм.

Оцінність медіаметафори зазвичай виражається імпліцитно. У цьому разі метафора використовує аксіологічний потенціал слів різних галузей, переосмислюючи їх і наділяючи відповідними характеризувальними ознаками. Так, політичний медіадискурс активно зметафоризовує поняття медичної, військової, культурної, дорожньо-транспортної, спортивної сфер; економічний медіадискурс продуктивно «переосмислює» природничу, побутову, медичну, військову, культурну галузі. Медіаметафори набувають серійного характеру творення й, відповідно, оцінна характеристика репрезентує подібну інтенцію. «Медична» медіаметафора демонструє негативну оцінку, «військова» – інтенцію протистояння, «культурна» – викриття, «спортивна» – динамізм тощо.

Лексична система медіамови має відкритий характер, відносна стабільність може бути визначена лише для відповідного періоду, чим зумовлена постійна необхідність (актуальність) її дослідження. Тому здійснений аналіз медіаметафор політичного й економічного дискурсів є синхронним зрізом дослідження лексики українських масмедіа 2000–2022 років.

АНОТАЦІЯ

Розвідка присвячена аналізу інтерпретаційних можливостей медіаметафори. Мета роботи полягає у визначенні семантичних сфер, які породжують метафору в сучасному мовленні українських масмедіа. У праці продемонстровано когнітивний механізм творення метафори: компоненти нового змісту, компоненти метафоричного значення, структуру метафоричного перенесення. Розглянуто проблеми, пов'язані із трактуванням медіаметафор. Когнітивний процес створення досліджуваних одиниць представляє типи метафоричного перенесення. Визначено, що медіаметафора покликана спростити процес сприйняття складного нового матеріалу. В українськомовному медіаматеріалі 2000–2022 рр. новою хвилею метафоричної продуктивності відзначено терміни природничих наук. У роботі досліджено медіаметафори політичного й економічного медіадискурсів із урахуванням семантичного, когнітивного і прагматичного підходів. У результаті проведеного аналізу виявлено головні тенденції розвитку сучасного мовлення українських масмедіа й визначено оцінну імплікатуру медіаметафори.

Література

1. Андрейченко О.І. Метафора театру в сучасному політичному дискурсі: когнітивний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство»*. № 11. 2011. Вип. 17. Т. 1. С. 9–14.
2. Андрейченко О.І. Структура метафоричної моделі «політика – це артефакт» у сучасному політичному дискурсі. *Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: V Международная конференция (Днепропетровск, ДНУ имени Олеся Гончара, 7 – 8 апреля 2011 г.)*: [материалы / составитель Т.С. Пристайко]. Дніпропетровськ : Нова ідеологія, 2011. С. 10–13.
3. Аристотель. *Поэтика. Риторика*. Санкт-Петербург : Азбука, 2000. 346 с.

4. Арутюнова Н.Д. Метафора. *Русский язык* : [энциклопедия] / [Под ред. Ю.Н. Караулова]. Москва : Научное издательство «Большая Российская энциклопедия», 2003. Репр. изд. С. 233–236.
5. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры* : [сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой ; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
6. Бикертон Д. Ведение в лингвистическую теорию метафоры. *Теория метафоры* : [сборник: пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 284–306.
7. Дацишин Х.П. Метафора в українському політичному дискурсі (за матеріалами сучасної періодики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. «Журналістика». Львів, 2005. 26 с.
8. Дэвидсон Д. Что означают метафоры. *Теория метафоры* : [сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой ; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 173–193.
9. Єщенко Т. Метафора : від структурного аналізу до функціонально-когнітивного. *Лінгвістичні студії* : [зб. наук. праць / укл. А.П. Загнітко]. Вип. 5. Донецьк : ДонНУ, 1999. С. 276–278.
10. Ільченко О. Аксиологічна маркованість сучасної масмедійної метафори. *Філологічний часопис*: науковий журнал. О. Зелінська (гол. ред). Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. Вип. 1 (13). С. 42–51. DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2019.169368>.
11. Ільченко О.А. Метафоричні словосполучення в мові української преси ХХІ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Харків, 2012. 20 с.
12. Кравець Л.В. Антропоморфна метафора в поезії ХХ ст. *Лінгвістика*. 2005. № 3. С. 213–220.
13. Кудрявцева Л.О., Дядечко Л.П., Дорофєєва О.М., Філатенко І.О., Черненко Г.А. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експресія – вплив – маніпуляція. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 58–66.
14. Лакофф Дж., Донсон М. Метафори, котрими ми живем. *Теория метафоры* : [сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 387–415.

15. Рикер П. Живая метафора. *Теория метафоры*: [сборник : пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. Москва : Прогресс, 1990. С. 435–455.
16. Солганик Г.Я. Лексика газеты (функциональный аспект): [учебное пособие для вузов по спец. «Журналистика»]. Москва : Высш. школа, 1981. 112 с.
17. Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова*: [енциклопедія]. / [Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Заблук М.П. та ін.]. 3-є вид., зі змінами і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 350–353.
18. Телия В.Н. (отв. ред.). Метафора в языке и тексте. Москва : Наука, 1988. 176 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2087294/>
19. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова». Київ, 2005. 20 с.
20. Чудинов А.П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации. Екатеринбург : Уральский государственный педагогический университет, 2003. 248 с. URL: <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/5980/1/mon00062.pdf>
21. Pchenko O., Tkach P., Sinna L., Kadaner O., Overchuk O. Interpretation potential of mass media metaphor. *Amazonia Investiga*, 2021. 10 (42). P. 56–68. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.6>

Information about the author:

Pchenko Olena Anatoliivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology,
Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine
3, Maydan Zakhysnykiv Ukrayiny, Kharkiv, 61001, Ukraine